

Politika

Valdība

Īrija ir parlamentāra republika un premjerministrs ir valdības galva. Dail jeb parlamenta apakšpalātā ir 166 locekļi, bet Seanad jeb augšpalātā – 60. Parlamentu vēl ik pēc pieciem gadiem.

Īrijas konstitūcija (īru valodā Bunreacht na hÉireann) ir valsts pamatlikums. Tā nosaka valsts iestādes un institūcijas un paredz varas dalījumu izpildvarā, likumdevēja varā un tiesu varā. Tā arī garantē pamattiesības, ko tiesas ņem vērā, tās rūpīgi skaidrojot un paplašinot.

Primāro likumdošanu veic Oireachtas (Parlaments), kuru veido Īrijas Prezidents, Seanad Éireann (augšpalāta) un Dáil Éireann (apakšpalāta). Primāros tiesību aktus iedala: tiesību aktos, ar ko groza Konstitūciju, un tie stājas spēkā pēc iedzīvotāju referendumā gūta atbalsta; valsts vispārējos tiesību aktos ar vispārēju piemērojumu un privātajos tiesību aktos, kas ir vērsti uz atsevišķas personas vai personu grupas uzvedību.

Sekundārā likumdošana ir mehānisms, ar kura palīdzību Parlaments (Oireachtas) var deleģēt likumdevēja pilnvaras valdības ministriem vai noteiktai iestādei. Primārajos tiesību aktos ir skaidri jānosaka pilnvaras deleģētai likumdošanai, un šo pilnvaru izmantošanu reglamentē stingri nosacījumi – ieviešamie principi un politika ir skaidri un nepārprotami jānosaka pamata tiesību aktā un iestādei tie ir rūpīgi jāievēro, izstrādājot sekundāros tiesību aktus.

Normatīvie akti ir visizplatītākie sekundārie tiesību akti, bet tie var arī būt regulas, rīkojumi, likumi, shēmas vai noteikumi.

Pamatojoties uz Konstitūcijas 50. pantu, joprojām ir spēkā tiesību akti, kuri līdz 1922. gadam tika pieņemti attiecībā uz Īriju (piemēram, Apvienotās Karalistes parlamenta akti), un Īrijas Brīvvalsts pieņemtie pasākumi (1922. – 1937.gads), kas nav pretrunā ar Konstitūciju.

Tiesu vara

Īrijā tiek lietota anglosakšu tiesību sistēma, tas nozīmē, ka tiesību aktu svarīgs avots ir precedentu tiesības. Saskaņā ar precedentu doktrīnu vai stare decisis, tiesai ir jāievēro iepriekšējo lietu lēmumi, jo īpaši augstāku tiesu lēmumi. Tomēr tā ir politika un nevis saistoša negrozāma likuma norma. Šis tiesību normu kopums sastāv no noteikumiem, vispārējiem principiem, izveides kanoniem un ētikas principiem.

Politiskā situācija Īrijā

Kopš neatkarības iegūšanas 1922.gadā, Īrijas Republika izmanto PBS (proporcionālo Balsu Sistēmu). Kad jaunā Īrijas valsts akceptēja šo vēlēšanu sistēmu, vietējās politiskās elites pārstāvji atbalstīja proporcionālās pārstāvniecības ieviešanu, jo viņi ticēja tās taisnīgumam. Arī aizejošie briti atbalstīja SPP (Sarakstu Proporcionālo Sistēmu), nevis MP, jo vēlējās aizsargāt protestantus, kuri tolaik sastādīja 5% no iedzīvotāju skaita. PBS sistēma tika ierakstīta tagadējā (1937.g. pieņemtajā) Konstitūcijā, un tā nevar tikt mainīta bez tautas nobalsošanas. Parlamenta locekļus ievēl no apgabaliem ar trim, četriem, vai pieciem pārstāvjiem.

Sistēma vienmēr ir devusi augstas pakāpes proporcionalitāti, un visas partijas tikušas pārstāvētas, izejot no to atbalsta, liela vai maza, lielās partijas ir ieguvušas tikai mazliet lielāku pārstāvniecību. Piemēram, Fianna Fail jau sešdesmit gadu ir lielākā partija, kas piedalās vēlēšanās, tā ir caurmērā ieguvusi 45% balsu pēckara vēlēšanās, un 48% vietu, bet trešā lielākā partija, Darba Partija, ir caurmērā ieguvusi 12% balsu un 11% vietu.

Kā jau vairuma valstu parlamentos, arī Īrijas parlamenta deputāti ir galvenokārt profesionāļi, un strādnieku šķiras pārstāvju ir maz. Sievietes arī tiek pārstāvētas maz, kaut gan 1997.g. sieviešu īpatsvars - 14%, bija lielākais valsts vēsturē. Īrijas Republiku nevar uzskatīt par etniski sašķeltu, un tāpēc jautājums par etnisko grupu pārstāvniecību nav aktuāls. Pretēji sākotnējām prognozēm, protestanti nav centušies iegūt atsevišķu pārstāvniecību, bet ir balsojuši par galvenajām partijām.

Balsošana ir vienkārša: vēlētāji tikai atzīmē sev tīkamo kandidātu, rakstot uz biļetena pie viņa vai viņas vārda '1', un tāpat atzīmē otro un trešo izvēli, utt. Apmēram 2/3 no vēlētāju pirmajām izvēlēm iegūst mandātus, bet apmēram 20% balsu netiek izmantotas gala iznākumam.

Parlaments – Dail – ko ievēl ar PBS, ir ārkārtīgi svarīgs Īrijas politiskajā sistēmā. Valdības sastādīšanai ir vajadzīgs Dail vairākuma atbalsts, un valdība var krist, ja tā šo atbalstu nesaglabā.

Īrijai nav bijušas problēmas valdību efektivitātes un stabilitātes jautājumos. Daudzus gadus vienpartejiskā valdība, ko veidoja lielākā partija (Fianna Fail) bija norma, laiku pa laikam parādījās koalīcijas, ko veidoja divas citas galvenās partijas. Pēdējā laikā Fianna Fail popularitāte ir kritusies un ir tikušas izveidotas dažas mazākas partijas, tātad koalīciju valdības ir kļuvušas par ierastām. Kopš 1989.gada katra no piecām lielākajām partijām, t.i., katra partija, kas vēlēšanās iegūst vairāk kā 2% balsu, ir atradusies valdībā vismaz divus gadus. Izveidotās valdības mēdz būt samērā ilglaicīgas - tās darbojas caurmērā trīs gadus. Dail(a) procedūras balstās uz Westminsteras parauga, kas ļauj valdībām pieņemt likumus bez reālām iespējām opozīcijai iespaidot likumdošanu.

Kas attiecas uz politisko atbildību, ir relatīvi viegli gāzt valdību; visās vēlēšanās no 1973.g. līdz 1997.g. promejošā valdība nespēja atjaunot savu statusu. Vēlētājiem ir savi vietējie pārstāvji: attiecība starp parlamenta pārstāvjiem un iedzīvotāju skaitu ir samērā augsta - vidēji viens pārstāvis uz katriem 20 000 cilvēkiem, un apgabalu apjoms ir mazs (pieci deputāti vienam apriņķim ir lielākais skaits). Parlamenta locekļi ir labi pazīstami vēlētājiem savā reģionā. Nepastāv iespēja atsaukt ievēlētos deputātus.

Kritika, kas vērsta pret PBS, apgalvo, ka tā veicina starp partiju fragmentāciju, bet tomēr īru partijas mēdz relatīvi saglabāt koalīcijas, kaut gan arī vienas partijas kandidāti savstarpēji konkurē. Reti gadās tā, ka kādas partijas pārstāvji parlamentā novēršas no partijas līnijas. Politiskā kultūra Īrijā ir stiprā Lielbritānijas ietekmē, un „uzvarētājs iegūst visu” pieeja, kas raksturo Westminsteras stila valdīšanas sistēmas, Īrijā saglabā savas stingrās pozīcijas.

Tas, ka Īrijas sabiedrībā nav etnisko plaisu vai kādu citu smagu šķelšanos, nozīmē, ka iegānšanos, kuru dēļ partijām vajadzētu meklēt atbalstu ārpus savām vēlētāju bāzēm, Īrijas paraugā nevar atrast. Tomēr, būtu jāņem vērā Ziemeļīrijas piemērs, kur pastāv lielas nacionālās un etniskās plaisas, galvenokārt tā ir reliģiska rakstura plaisa starp katoļiem un protestantiem, kuru izmanto daudzām PBS vēlēšanām. Šajā gadījumā lielākās partijas gūst atbalstu pārsvarā no vienas vai otras kopienas, un tās neredz iegānšanos atbalsta meklēšanai pretējā nometnē. Varētu pat teikt, ka partijas, kas cenšas gūt atbalstu abās kopienās, parasti negūst panākumus.

PBS sistēmu atbalsta, jo tā tiek uzskatīta par taisnīgu tādēļ, ka tā nodrošina proporcionālo pārstāvniecību, un tādēļ, ka sistēma dod vēlētājiem iespēju izvēlēties starp pārstāvjiem, ierindojošot kandidātus viņu izvēlētajā secībā gan starp partijām, gan katras partijas ietvaros. Kaut gan vēlētāju vairākums balsojot pieturas pie partiju līnijām, tas nav obligāti, un ievērojams vēlētāju skaits balso pa ģeogrāfisko līniju; t.i., viņi augstāk vērtē tos kandidātus, kuri ir no viņu reģiona, vienalga kāda būtu kandidāta pārstāvētā partija. Pēc Fianna Fail ierosinājuma divreiz tika rīkota tautas nobalsošana ar mērķi atvietot PBS ar britu MP sistēmu. Abos gadījumos vēlētāji nobalsoja par PBS sistēmas saglabāšanu; 1959.g. pārsvars bija mazs, bet 1968.g. – liels.

Un tomēr PBS tiek kritizēta par to, ka tā veicina dedzīgu cīņu starp kandidātiem, īpaši starp vienas un tās pašas partijas pārstāvjiem. Vairākums Fianna Fail kandidātu zaudē citiem Fianna Fail kandidātiem, nevis citu partiju kandidātiem (Fianna Fail ir Īrijas lielākā partija). Tāpēc daudzi deputāti argumentē, ka PBS viņus spiež pavadīt pārāk daudz laika, reaģējot uz vietējām un individuālajām savu vēlētāju pretenzijām, kas ir nepieciešams viņu politiskai izdzīvošanai, bet tas savukārt nodara zaudējumus nacionālajam un parlamentārajam darbam. Tiek arī apgalvots, ka cita vēlēšanu sistēma vārdzinot šo ciešo saiti starp parlamenta deputātiem un viņu vēlētājiem, tādējādi

mazinot vajadzību būt tādā veidā atbildīgiem vietējo vēlētāju priekšā, varētu pievilināt politikai spējīgākus un labākus cilvēkus.

Informācijas avots - <http://www.gov.ie>